

(Re)integrare in integrum - model alternativ de reformă penală

Vladimir-Adrian COSTEA¹

Abstract

În acest articol, prezentăm un model alternativ de reformă penală, urmărind stingerea raportului penal în urma succesiunii a trei etape penale (etapa procesual penală a judecării inculpatului, etapa executării pedepsei privative de libertate, respectiv etapa (re)integrării post-detenție, în funcție de momentul liberării). Considerăm util acest demers pentru a pune accentul pe voința și nivelul de implicare al persoanelor inculcate/ condamnate/ liberate, modelul nostru urmărind astfel evoluția comportamentului și a demersurilor inițiate în toate cele trei etape penale de către persoana care a comis o infracțiune sancționată penal. Cercetarea noastră oferă o amplă perspectivă privind (re)integrarea post-detenție a unor subiecți vulnerabili (cognitiv și comunicațional, economic, social, aflați într-o situație de subordonare instituțională, socială informală), reprezentări utile inclusiv pentru mediul antreprenorial. Contribuim astfel la cunoașterea și aprofundarea caracterului complex al modului în care perspectivele (re)integrării sunt definite și înțelese de către practicieni. Noutatea demersului nostru este reprezentată de implicarea părții vătămate, în vederea consultării asupra situației persoanei inculcate/ condamnate/ liberate.

In this article, we present an alternative model of criminal reform, aiming to extinguish the criminal report following successions of three criminal stages (the criminal procedural stage of the defendant's trial, the execution phase of the deprivation of liberty sentence, respectively the (re) integration stage of post-detention - depending on the moment release). We consider this action useful to emphasize the will and the level of involvement of the accused / convicted / released person, our model thus following the evolution of behaviour and the steps initiated in all three criminal stages by the person who committed a criminally sanctioned act. Our research offers a broader perspective on the (re)integration of post-detention of vulnerable subjects (cognitive and communicative, economic, social, in a situation of institutional, informal social subordination), useful representations including the entrepreneurial environment. In this way, we contribute to the knowledge and deepening of the complex character of how the perspectives of (re)integration are defined and understood by the practitioners. The originality of our approach is represented by the involvement of the injured party, in order to consult on the situation of the accused / convicted / released person.

¹ Vladimir-Adrian Costea este doctorand la Școala Doctorală din cadrul Facultății de Științe Politice a Universității din București (FSPUB), coordonator științific Prof. Univ. Dr. Georgeta Ghebrea (email: costea.vladimir-adrian@fspub.unibuc.ro). A publicat articole despre acordarea măsurilor de clemență și dinamica nivelului de ocupare al penitenciarelor în spațiul românesc, în *Studia. Romanian Political Science Review*, *Revista de drept constituțional*, *Revista Română de Sociologie* și *Revista Polis*.

* Această lucrare a fost co-finanțată din Programul Operațional Capital Uman 2014-2020, Instrumente Structurale, cod: POCU/380/6/13/123343, Educație antreprenorială și consiliere profesională pentru doctoranzi și cercetători postdoctorali în vederea organizării transferului de cunoaștere din domeniul științelor socio-umaniste către piața muncii (ATRiUM).

Cuvinte cheie: REFORMĂ PENALĂ, MODEL ALTERNATIV, ABORDARE INTEGRALĂ, PERSOANĂ VULNERABILĂ, REINTEGRARE IN INTEGRUM.

ARGUMENTARE

Originalitatea modelului de reformă penală pe care îl propunem în acest articol vizează explorarea sintagmei *(re)integrării în integrum* în relație cu doi actori: persoana condamnată și partea vătămată. Asemenea versanților unui vârf de munte, reprezentarea principiului de drept privind repunerea integrală în situația anterioară prin repararea prejudiciului și stingerea raportului penal prezintă două dimensiuni:

(1) procesul de *(re)integrare* în societate plasează în centru persoana liberată înainte de termen; comportamentul și conduita acesteia, precum și relația cu mediul de suport, prezintă principalele criterii care determină natura și intensitatea procesului de *(re)integrare*;

(2) stingerea raportului penal se produce în momentul în care se realizează *(re)integrarea* părții vătămate, simultan cu repararea integrală a prejudiciului material, moral și social.

În situațiile în care infracțiunile săvârșite au adus atingere cadrului instituțional, partea vătămată devine statul în ansamblul său, motiv pentru care raportul de drept penal încetează în momentul în care sunt îndepărtate consecințele determinate de infracțiunea care a declanșat apariția respectivului raport.

Prin săvârșirea unei infracțiuni și apariția unui raport penal, revenirea la starea anterioară în întregime este (de cele mai multe ori) doar un deziderat urmărit în procesul de reintegrare, fără însă a-l atinge vreodată. În funcție de gravitatea infracțiunii și de pagubele/prejudiciul generat(e), viața persoanei condamnate și a părții vătămate se schimbă (poate) pentru totdeauna, iar această schimbare profundă trebuie conștientizată, înțeleasă și asumată.

Dimensiunea principală a *(re)integrării* este însă definită în raport cu nivelul de recidivă, chiar dacă problematica este una mult mai complexă. Penitenciarul rămâne astfel *omphalos*-ul în raport cu care sunt definite politicile penale și strategiile de *(re)integrare*, de cele mai multe ori, persoana liberată (înainte de termen) devenind o cifră.

Lipsa unei culturi bazată pe prevenție și pe descurajarea fenomenului infracțional menține un nivel ridicat al potențialului de recidivă, în contextul în care profilul psiho-social al persoanelor liberate (înainte de termen) nu este conturat și înțeles.

Demersul nostru pune accent pe individualizarea raportului penal pentru a integra două abordări diferite care au pus în centru procesul de individualizare a pedepsei, respectiv dimensiunea de politică publică. Paradigma penală pe care o propunem se raportează la problematica privind *(re)integrarea* persoanei private de libertate în termeni relativi, nu absoluți.

Analiza în termeni relativi este determinată de faptul că pedeapsa este clar delimitată, existând certitudinea că la un moment dat persoana condamnată va fi liberată (cel mai târziu la îndeplinirea termenului, în cazul în care nu survine decesul până atunci).

Problema nu este astfel pusă dacă persoana încarcerată va fi sau nu liberată, *punctum saliens* fiind reprezentat de momentul în care se produce liberarea, existând două alternative: înainte de termen sau la termen.

INCURSIUNE SUCCINTĂ ASUPRA CADRULUI TEORETIC

Pentru a ilustra dimensiunea complexă a recidivei, teoria descurajării specifice se fundamentează pe costurile comiterii unei noi infracțiuni, motiv pentru care încarcerarea contribuie la reabilitarea persoanelor condamnate.

Spre deosebire de această abordare, cercetările empirice recente au subliniat faptul că închisorile tradiționale constituie adevărate „școli ale criminalității”, în cadrul cărora „deținuții învață unul de la celălalt” (Bayer, Hjalmarsson și David Pozen (2009), Damm și Gorinas (2013), Ouss (2011), Aizer și Doyle (2015), Mueller-Smith (2014), Western, Kling și Weiman (2001)). Pornind de la acest argument, adepții teoriei învățării sociale (Burrell și Gable (2008), Akers și Jensen (2003)) au ilustrat faptul că măsurile alternative la privarea de libertate (de ex. monitorizarea electronică) contribuie la reducerea ratei de recidivă, precum și la atenuarea stigmatizării persoanelor condamnate (Di Tella și Schargrodsky (2008)).

Analizând din perspectivă durkheimiană problematica readaptării delicventului la mediul său social, avansăm ipoteza potrivit căreia *înclinația spre comiterea unor noi infracțiuni variază invers proporțional cu gradul de integrare al societății religioase, domestice, economice și politice* (Durkheim (1993)).

Existența crizelor îngreunează integrarea persoanelor liberate în societate, ca urmare a schimbărilor survenite asupra interacțiunilor dintre membrii unei societăți. În timpul perioadelor de criză, valori precum toleranța, încrederea, iertarea, compasiunea, etc., prezintă un nivel mai scăzut de acceptare în cadrul societății.

În legătură cu dimensiunea reintegrării sociale, este important să menționăm faptul că „recidiva reprezintă una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă societățile contemporane” (Dâmboeanu (2011, p. 295)), întrucât generează costuri ridicate necuantificabile în cadrul societății, care se manifestă pe termen lung, dintre care menționăm apariția „sentimentelor de teamă și insecuritate trăite de locuitorii zonelor cu rată ridicată a recidivei” (Dâmboeanu (2011, p. 296)).

Pentru a reduce numărul recidiviștilor, cele mai multe cercetări au scos în evidență „existența unei relații de inversă proporționalitate între severitatea pedepsei și rata ulterioară de recidivă” (Dâmboeanu (2011, p. 297)). Încă din 1976, Tittle și Rowe au subliniat faptul că severitatea pedepsei nu reprezintă un factor descurajator pentru indivizii „care fac parte din anturaje care definesc favorabil conduita infracțională sunt, într-o mai mică măsură, descurajați de pedeapsă” (Dâmboeanu (2011, p. 297)). Un alt aspect de care trebuie să ținem seama îl identificăm semnalat în cadrul studiilor cognitive care au analizat „percepția consecințelor punitive ale infracțiunii” în rândul celor care comit actul infracțional, în perioada care precede realizarea acestora (Dâmboeanu (2011, p. 297)).

Lipsa „rețelelor de sprijin din comunitate” (Dâmboeanu (2011, p. 297)), determină, în marea majoritate a cazurilor, integrarea persoanelor liberate în anturaje formate din persoane care au fost, la rândul lor, încarcerate (Dâmboeanu (2011, p. 297)). Simultan, identificăm stagnarea capitalului uman, întrucât, în timpul detenției, indivizii nu au reușit „să își formeze sau să își dezvolte acele cunoștințe, deprinderi și calificări cerute pe piața forței de muncă”, limitează perspectivele (re)integrării post-detenție (Dâmboeanu (2011, p. 297)).

Stigmatul generat de statutul de condamnat generează obstacole în privința formării relațiilor interpersonale, precum și în privința obținerii unui loc de muncă (Dâmboeanu (2011, p. 297)).

În spațiul românesc postcomunist, chiar dacă identificăm o vastă literatură sociologică și criminologică (Balica (2008), Banciu și Rădulescu (2002), Banciu, Rădulescu și Teodorescu (2002), Bălan (2008), Buș (2005), Florian (2002), Rădulescu (2003)) cu privire la dimensiunea delicvenței și infracționalității, constatăm faptul că există un nivel redus al cercetării cu privire la identificarea profilului recidiviștilor, precum și ai factorilor „care îi determină pe aceștia să se abată în mod repetat de la lege” (Dâmboeanu (2011, p. 296)).

Spre deosebire de guvernele țărilor occidentale care și-au fixat drept obiectiv prioritar reinserția socială a recidiviștilor, Cristina Dâmboeanu consideră faptul că „în România interesul față de acest aspect este aproape inexistent” (Dâmboeanu (2011, p. 296)). Argumentul principal pe care Cristina Dâmboeanu îl prezintă se construiește pe lipsa unei strategii clare și programatice la nivelul politicilor publice în ceea ce privește „reintegrarea

socială a foștilor deținuți” (Dâmboeanu (2011, p. 296)). În schimb, Sorin Rădulescu și Dan Banciu subliniază faptul că indiferent de gravitatea infracțiunii săvârșite, persoanelor condamnate, în perioada în care își ispășesc pedeapsa de privare de libertate, trebuie să le se asigure un cadru optim în vederea resocializării și reintegrării ulterioare în societate, prin asigurarea accesului la *pregătire școlară și profesională, libertate religioasă, activități fizice și sportive, vizite, corespondențe, acces la lectură și la mijloace de informare în masă, asistență psihologică și medicală de specializare* (Dâmboeanu (2011, p. 232)).

O abordare aprofundată a reintegrării persoanelor condamnate o întâlnim în analiza profesorilor Ioan Chiș și Alexandru Bogdan Chiș, care identifică două dimensiuni principale ale acestui proces complex, și anume:

1) (re)educarea, proces social în cadrul căruia persoanele condamnate trebuie “să se educe din nou, adică să se reeduce, să-și însușească principiile vieții morale, prevederile legale, să reînvețe să respecte drepturile altora și să-și îndeplinească datoriile de cetățean” (Chiș și Chiș (2015, p. 543));

2) (re)socializarea, proces social în cadrul căreia persoanele condamnate își pot valorifica valențele intelectuale și morale, precum și rețeaua de contacte stabilite cu mediul social (Chiș și Chiș (2015, p. 543)). Concept nou, resocializarea² presupune ca cei care au fost condamnați „să-și reia locul, rolul și viața socială anterioară executării pedepsei” (Chiș și Chiș (2015, p. 546)).

În viziunea noastră, în vederea facilitării reintegrării persoanelor condamnate în societate, trebuie să existe, în primul rând, voință și deschidere din partea acestora în vederea acceptării principiilor vieții morale și a prevederilor legale internalizate în cadrul societății. În al doilea rând, societatea, în ansamblul său, nu trebuie să manifeste reticență în privința reintegrării persoanelor condamnate, motiv pentru care instituțiile statului trebuie să informeze în mod constant și transparent cu privire la măsurile și tratamentele aplicate persoanelor condamnate. În al treilea rând, însăși sistemul penitenciar dispune de un rol important în cadrul procesului de reintegrare a persoanelor private de libertate. Deschiderea față de deținuți, dar și față de societatea în ansamblul său, reprezintă principalele dimensiuni ale contribuției sistemului penitenciar în cadrul procesului de reintegrare.

PLEDOARIE PENTRU O ABORDARE INTEGRALĂ

Modelul pe care îl dezvoltăm în acest articol se bazează pe ideea centrală a corelării procesului de reformă penală, pentru a dispune de o abordare integrală care să înceapă cu etapa pronunțării deciziei privative de libertate, să continue cu etapa executării pedepsei, pentru ca în cele din urmă să fie încheiată de etapa post-detenției a (re)integrării sociale (a se vedea Tabelul nr. 1).

Expressis verbis, modelul pe care îl propunem definește măsurile de reducere a termenului de executare a pedepsei ca fiind acordate de către titularii dreptului în momentul în care funcțiile pedepsei au fost integral îndeplinite (excepție situațiile în care starea de sănătate nu permite executarea pedepsei, respectiv situațiile în care titularul dreptului invocă un motiv superior punerii în aplicare a deciziei privative de libertate).

Acordarea măsurilor de clemență și de liberare înainte de termen nu trebuie însă să se substituie deciziilor instanțelor de judecată, denaturând sensul acestora, plasându-se, în schimb, în continuarea acestor măsuri, devenind instrumente flexibile, predictibile și transparente privind aplicarea principiului individualizării pedepsei, în funcție de situația juridică și socială în care se află persoana privată de libertate. Schimbarea comportamentului persoanei condamnate și a situației în care aceasta se află reprezintă principalele criterii pe

---

² Diferit de sensul sociologic al resocializării.

baza căroră considerăm necesară acordarea și justificarea măsurilor de liberare înainte de termen.

Propunerea noastră urmărește instituirea unei noi paradigme de reformă penală, întemeiată pe concepția că persoana privată de libertate poate să fie liberată înainte de executarea în întregime a pedepsei primite, atunci când face dovada pregătirii sale pentru liberarea anticipată, iar privarea de libertate a acesteia nu mai este considerată ca fiind necesară societății. Concret, modelul nostru instituie evaluarea continuă a persoanei acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, de la etapa procesului până la cea a îndeplinirii perioadei de privare de libertate și a termenului de supraveghere, realizată periodic de către o comisie formată din psihologi și asistenți sociali angajați în cadrul penitenciarului, dar și în afara acestuia, al cărei obiectiv principal este reprezentat de prezentarea în fața titularului dreptului a comportamentului persoanei în cauză, precum și a situației socio-economice a acesteia. Propunem, *exempli gratia*, următoarele criterii de evaluare: profilul psihologic al persoanelor inculcate/condamnate; vârsta, starea de sănătate și situația socio-economică a acesteia; relația cu mediul social de suport (garanții cu privire la sprijinul pe care îl poate primi sau îl poate oferi); continuarea studiilor și/sau participarea la activități lucrative (inclusiv în timpul executării pedepsei privative de libertate); comportamentul față de partea vătămată și achitarea eșalonată a prejudiciului, pe baza unui calendar stabilit de comun acord cu aceasta; colaborarea cu instituțiile statului în timpul procesului (și pe întreaga durată a executării pedepsei privative de libertate); garanția că va dispune de un domiciliu după liberare; situația antecedentelor penale; gravitatea infracțiunii pentru care este inculpat/condamnat.

Modus probandi, modelul nostru se bazează pe *principiul intimei convingeri* (Foucault (1999, p. 19)), pe baza căruia *vocația* de a beneficia de măsuri de clemență sau de măsuri neprivative de libertate *este dobândită mai devreme, mai târziu sau (poate) niciodată, pe baza existenței unei certitudini cu privire la îndreptarea comportamentului persoanei private de libertate*. Aplicând acest principiu, evităm echivocul reprezentat de alegerea unității de măsură utilizată în cadrul economiei puterii de a pedepsi (și de a ierta) (Foucault (1999, p. 101-103)) atunci când sentința trebuie să corespundă cu infracțiunile săvârșite în urma diverselor încarnări ale „monstrului uman” (Foucault (1999, p. 65)).

Advocatus diabolic, chiar dacă în aceste cazuri „infracțiunea [este] dusă până la punctul său maxim” (Foucault (1999, p. 64)), autorii acestora încadrându-se în tipologia „monstrului uman”, modelul nostru se bazează pe premisa potrivit căreia recuperarea, (re)educarea și liberarea persoanei condamnate sunt destinate inclusiv celor care au comis astfel de infracțiuni. *Punctum saliens* este reprezentat de modul în care privarea de libertate produce o schimbare în rândul persoanelor condamnate cu privire la modul în care aceștia se raportează la normele din societate.

În același timp, observăm faptul că perspectiva facilitării unei *resitutio in integrum* în momentul liberării, atât în cazul persoanei condamnate, cât și în cazul părții vătămate, variază invers proporțional cu gravitatea infracțiunii săvârșite, motiv pentru care subliniem faptul că *vocația* liberării anticipate nu este dobândită doar în momentul în care, prin comportamentul său, persoana condamnată este pregătită pentru (re)integrarea în societate, ci în momentul în care prin stingerea raportului penal este restabilită ordinea de drept (Mândru (1998, p. 1)).

Modelul pe care îl construim se raportează nu doar la perspectivele post-liberare, ci și la modul în care sunt ulterior gestionate resursele financiare, umane și materiale de către unitățile de detenție (a se vedea Tabelul nr. 1).

În primul rând, considerăm oportun ca modelul să se întemeieze pe aceeași paradigmă de reformă penală, potrivit căreia orice persoană încarcerată dispune de *vocația* la liberare înainte de termen, în situațiile în care se constată că privarea de libertate nu mai este necesară societății și persoanelor în cauză.

Concret, modelul nostru se pliază pe aceeași logică pe care o regăsim în cazul grațierii individuale, elementul principal pe care îl preluăm este reprezentat de avizul consultativ și evaluarea prealabilă a persoanelor încarcerate.

Legiuitorul trebuie să dispună de o evaluare – primită de la Administrația Națională a Penitenciarelor – care să-i ofere o imagine de ansamblu cu privire la avizele emise de psihologii și asistenții sociali angajați în cadrul penitenciarului, dar și în afara acestuia, efectuate periodic asupra persoanelor private de libertate.

În viziunea noastră, evaluările periodice sunt necesare pentru a identifica situația persoanelor încarcerate, principalele direcții fiind reprezentate de:

a) relația cu mediul de suport (garanții cu privire la sprijinul pe care îl poate primi sau îl poate oferi);

b) continuarea studiilor și/sau participarea la activități lucrative (inclusiv în timpul executării pedepsei privative de libertate);

c) comportamentul față de partea vătămată și achitarea eșalonată a prejudiciului, pe baza unui calendar stabilit de comun acord cu aceasta;

d) garanția că va dispune de un domiciliu după liberare.

Exempli gratia, pe baza acestor avize consultative, considerăm necesar ca legiuitorul să menționeze explicit în cadrul legii de acordare a grațierii colective următoarele criterii de eligibilitate:

- rezultatul evaluărilor psiho-sociale ale persoanelor private de libertate;
- vârsta, starea de sănătate și situația socio-economică a acestora;
- situația antecedentelor penale, abaterile și sancțiunile primite pe perioada executării pedepsei;
- instituirea unui termen de supraveghere post-liberare.

Desigur, modelul pe care îl propunem nu instituie un tipar ideal, iar rezultatul evaluărilor nu va reflecta o imagine fidelă a sistemului carceral, existând în continuare riscuri cu privire la comiterea unor noi infracțiuni de către o parte din persoanele liberate. Reprezintă, în schimb, un model important pentru identificarea principalelor tendințe și pentru atenuarea riscurilor.

Înainte de adoptarea legii privind acordarea grațierii colective, considerăm necesar ca intenția legiuitorului să fie anunțată cu cel puțin trei luni înainte de declanșarea procedurii, pentru a se putea realiza evaluarea psiho-socială a persoanelor private de libertate, dar și pentru a permite titularului dreptului să evalueze reacțiile venite din spațiul public cu privire la oportunitatea politică, economică și socială a instituirii unei astfel de măsuri. În același timp, însăși persoanele încarcerate au nevoie de acest termen pentru a se acomoda cu ideea unei eventuale liberări anticipate și pentru a se pregăti pentru (re)integrarea în societate.

În al doilea rând, decizia titularului este eminentemente politico-administrativă, fiind astfel necesară adaptarea măsurii la nivelul de ocupare per penitenciar, pentru că nu există o situație uniformă la nivel național cu privire la gestionarea resurselor financiare, materiale și umane disponibile în fiecare unitate de detenție.

Dimensiunea politică are în vedere atât strategia de legitimare politică utilizată de titularul dreptului, cât și nevoia de a facilita eficientizarea sistemului carceral.

Punctum saliens este reprezentat de evaluarea riscurilor și a vulnerabilităților determinate de acordarea grațierii colective. Pe de o parte, există riscul ca persoanele liberate să nu se (re)integreze în societate și să comită noi infracțiuni, generându-se astfel costuri sociale (în cazul victimelor, dar și în cazul persoanelor liberate și a familiilor acestora), precum și costuri financiare și instituționale (în funcție de gravitatea și nivelul de recidivă). Pe de altă parte, acordarea grațierii colective produce efecte nu doar în afara penitenciarelor, ci și în interiorul acestora, prin faptul că liberarea unui număr de persoane condamnate modifică raporturile de status și de putere care se manifestă în universul carceral. *În genere*,

persoanele periculoase și condamnate pentru săvârșirea de infracțiuni grave sunt exceptate de la acordarea grațierii colective, principalul temei fiind reprezentat de protejarea ordinii sociale și a siguranței cetățenilor. În schimb, pozițiile de status și de putere a acestora în mediul carceral se vor consolida, motiv pentru care se accentuează incidența mediului criminogen *intra muros*, pe fondul creșterii nemulțumirilor și tensiunilor în rândul persoanelor private de libertate care nu au beneficiat de grațierea colectivă.

Transparența, predictibilitatea și flexibilitatea contribuie însă la atenuarea nemulțumirilor, motiv pentru care modelul pe care îl propunem se întemeiază pe premisa conform căreia înainte de acordarea măsurilor de clemență, respectiv, a liberării condiționate, persoana condamnată trebuie să dovedească faptul că este pregătită pentru a se reintegra în societate, în sensul că nu mai reprezintă un pericol social.

Concret, modelul nostru evidențiază necesitatea evaluării comportamentului persoanei condamnate înainte de liberarea condiționată, prin acordarea permisiilor mai mari de 24 de ore, fără ca acestea să fie considerate ca zile executate.

Treptat, propunem ca durata recompenselor oferite persoanelor încarcerate la regim deschis sau semideschis să fie modificată după cum urmează:

- extinderea permisiunii de ieșire din penitenciar de la o zi la 3 zile;
- extinderea permisiunii de ieșire din penitenciar de la 5 zile la 20 zile;
- extinderea permisiunii de ieșire din penitenciar de la 10 zile la 60 zile.

Considerăm necesar extinderea duratei recompenselor pentru a evalua comportamentul în libertate a persoanelor condamnate, în special înainte de aprobarea cererii de acordare a liberării condiționate, întrucât cadrul legal limitează efectele generate de acordarea permisiilor, datorită termenului limitat al acestora, care permit participarea persoanelor condamnate la evenimente desfășurate în cadrul familiei, precum și la susținerea unor examene.³ În schimb, permisiunile de ieșire din penitenciar nu pune accentual pe „pregătirea reintegrării sociale a persoanei condamnate”, chiar dacă acest obiectiv este invocat în mod explicit în legislație.⁴

De exemplu, acordarea permisiei pentru cel mult 10 zile nu permite o evaluare asupra pregătirii pentru reintegrare. Din acest motiv, considerăm necesar ca prin acordarea unei permisii de 60 de zile să se urmărească capacitatea de reintegrare socială a persoanelor condamnate care au dobândit vocația la liberare condiționată, comportamentul și activitățile desfășurate de persoana condamnată în această perioadă constituind un criteriu în vederea acordării liberării. În cele 60 de zile, persoana condamnată poate face dovada faptului că se poate întreține în libertate (domiciliu stabil, sursă de venit, posibilitatea angajării, urmarea unor cursuri etc.).

Expressis verbis, modelul nostru se întemeiază pe două principii în vederea acordării permisiilor de ieșire din penitenciar, și anume:

a) fiecare persoană condamnată, indiferent de infracțiunea săvârșită, pedeapsa primită și de regimul de executare, are nevoie să-și mențină relațiile de familie, în special în momentele importante din viața unui om (botez, logodnă, căsătorie, înmormântare);

b) intensificarea și încurajarea demersurilor privind pregătirea pentru reintegrare socială, înainte ca persoana condamnată să dobândească vocația la liberare condiționată. Extinderea treptată a duratei permisiilor de ieșire oferă posibilitatea de a evalua periodic comportamentul persoanelor condamnate, care poate pierde vocația la liberare condiționată în cazul săvârșirii unor abateri disciplinare sau a unor noi infracțiuni pe durata permisiilor, motiv pentru care acest model contribuie la motivarea și responsabilizarea persoanelor

---

³ A se vedea art. 98 și 99 din *Legea 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal*, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 514 din 14 august 2013.

⁴ Ibidem.

condamnate, care pot beneficia de liberare condiționată doar după ce au primit permisiile de ieșire din penitenciar, acordate în vederea pregătirii pentru liberare.

Principalul avantaj pe care îl oferă aplicarea acestui model este reprezentat de atenuarea șocului liberării condiționate, atât în cazul persoanei condamnate, cât și la nivelul societății. Deși persoana condamnată nu mai este “străină” de mediul în care este liberată, riscul de recidivă nu este pe deplin înlăturat.

Punctum saliens nu este reprezentat de momentul liberării, ci de perioada în care se realizează „trecerea [progresivă] de la viața din penitenciar la o viață în cadrul colectivității, în care să respecte legislația națională”.⁵ În lipsa unei asistențe sociale eficiente și a unui program de liberare, măsura acordării liberării condiționate pune în pericol atât siguranța membrilor societății, cât și comportamentul persoanelor eliberate.

Anexă

Tabelul nr. 1. Propuneri de reformă penală în vederea instituirii unei perspective integrale

Etapă procesual penală	Propuneri de reformă penală
Judecarea inculpatului	<ul style="list-style-type: none"> - Accentul pus pe individualizarea pedepsei, după consultarea părții vătămate, în special pentru infracțiunile fără violență. Stabilirea, în momentul pronunțării sentinței definitive de condamnare, a unui calendar în vederea liberării condiționate care să includă standarde minime privind participarea la activități lucrative și educative. Stabilirea unui calendar sau a unor măsuri alternative (prestarea de activități lucrative) pentru achitarea prejudiciului. - Pentru infracțiunile fără violență, pentru care instanța pronunță o pedeapsă privativă de libertate sub doi ani de zile pentru persoanele aflate la prima abatere, dispunerea unor măsuri alternative de executare a pedepsei (arest la domiciliu, aplicarea brățării electronice), în schimbul achitării contravalorii prejudiciului și desfășurarea de activități (educative sau lucrative) în folosul comunității. Prezentarea de către partea acuzată a sursei provenienței resurselor necesare subzistenței. - Consultarea părții vătămate pe întreaga durată a existenței raportului execuțional penal. - Dispunerea măsurilor necesare asigurării sprijinului, consultării și siguranței părții vătămate, proporțional cu natura prejudiciului. Suportarea cheltuielilor de către partea acuzată. - Aplicarea unor măsuri alternative de executare a pedepsei pentru minori, femei cu copil cu vârsta de până la doi ani, persoane cu handicap sever sau diagnosticate cu o boală în stadiu terminal, aflate în special la prima abatere și acuzate de comiterea unor infracțiuni fără violență. - Instituirea obligativității persoanelor condamnate pentru fapte cu violență sau care prezintă antecedente penale, de a obține un număr minim de zile câștig de pe urma participării la activități lucrative sau educative, pe durata executării pedepsei, în vederea dobândirii vocației la liberare condiționată. - Obligativitatea consultării psihologice în fiecare etapă procesual penală. Prezentarea rezultatelor evaluării psihologice părții vătămate, familiei părții acuzate, conducerii penitenciarului și instanței de judecată. - Instituirea unui calendar și a unor măsuri de colaborare și cooperare interinstituțională între instituțiile competente în vederea sprijinirii părții vătămate, respectiv în vederea monitorizării, sprijinirii și facilitării (re)integrării persoanei condamnate. - Evaluarea, consultarea și informarea periodică a mediului de suport pentru partea vătămată și persoana condamnată.

⁵ A se vedea art. 107 din Recomandarea Comitetului de Miniștri referitoare la Regulile penitenciare europene, Rec(2006)2, adoptată la 11 ianuarie 2006, în timpul celei de a 952-a reuniuni a Miniștrilor Delegați.

	<ul style="list-style-type: none"> - Posibilitatea persoanei condamnate de a alege penitenciarul unde dorește să execute pedeapsa privativă de libertate. Informarea în prealabil cu privire la distanța față de domiciliu, nivelul de ocupare, condițiile efective de deținere, oportunitățile de a desfășura activități lucrative și de a participa la programe educative/de (re)integrare.
Executarea pedepsei privative de libertate	<ul style="list-style-type: none"> - Posibilitatea de a-și continua activitățile lucrative, cursurile de formare profesională și de calificare în afara penitenciarului, pentru persoanele condamnate pentru infracțiuni fără violență, care au de executat o pedeapsă de mai puțin de doi ani de privare de libertate, care nu prezintă antecedente penale. Consultarea în prealabil a părții vătămate. - Posibilitatea de a-și procura singur mâncarea, sub supravegherea personalului de penitenciar, pentru persoanele aflate la regimul deschis și semideschis, în funcție de comportamentul și conduita acestora. - Servirea mesei în spații special amenajate pentru toate tipurile de regim. Depozitarea tuturor alimentelor în spații special amenajate. - Extinderea duratei alocate permisiilor. Facilitarea acordării permisiilor pentru a încuraja menținerea legăturii cu mediul de suport și evaluarea riscului de recidivă. - Instituirea dreptului de a participa la evenimente importante din viața familiei. - Suplimentarea vizitelor din partea copiilor minori, însoțiți de un membru al familiei. Suplimentarea vizitelor pentru minorii aflați în centrele de deținere. - Desfășurarea de activități caritabile și de voluntariat în cadrul comunității pentru a încuraja schimbarea mentalității negative față de persoanele private de libertate. - Acordarea de beneficii egale pentru participarea la activități educative și lucrative. - Acordarea de recompense/ credite suplimentare pentru persoanele private de libertate care obțin rezultate pozitive la cursurile de calificare și de formare profesională. - Acordarea de recompense/ credite suplimentare pentru persoanele repartizate într-o cameră de detenție care mențin curățenia și un climat social liniștit, fără să existe reclamații sau rapoarte. - Evaluarea și soluționarea cu celeritate a reclamațiilor, cu asigurarea dreptului la confidențialitate. - Redistribuire periodică a persoanelor repartizate în camerele de deținere, pentru a evita manifestarea constantă a inegalităților de status și de putere. - Suplimentarea drepturilor de vizită și permisie sau oferirea de zile câștig pentru persoanele private de libertate care redistribuie o parte din suma lunară primită pe card în bugetul penitenciarului, în vederea rezolvării unor necesități urgente ori în vederea redistribuirii egale către persoanele private de libertate aflate într-o situație vulnerabilă. - Instituirea unor standarde minime de transparență și deschidere către comunitate pentru fiecare unitate de deținere. - Monitorizarea periodică a nivelului de participare al fiecărei persoane private de libertate la activități educative și lucrative. Instituirea unor măsuri, recompense sau sancțiuni în funcție de planul de individualizare a pedepsei, după consultarea și evaluarea persoanei încarcerate. Informarea periodică asupra evaluării personalului de penitenciar specializat în vederea acordării de permisiu în afara penitenciarului și a liberării condiționate. - Informarea constantă a membrilor familiei și a judecătorului de caz cu privire la activitățile și comportamentul persoanei private de libertate. Identificarea din timp a unor posibile măsuri alternative oferite persoanei încarcerate. - Consultarea periodică a persoanelor private de libertate și a personalului penitenciar cu privire la condițiile de deținere/ condițiile de muncă, activitățile educative și lucrative desfășurate în penitenciar, respectiv în cadrul comunității. Consultarea celorlalți participanți la activitățile desfășurate în afara penitenciarului, Publicarea periodică a rezultatelor și diseminarea acestora în întreg sistemul penitenciar pentru identificarea propunerilor și modelelor de bune practici.

	<ul style="list-style-type: none"> - Acordarea liberării condiționate și a măsurilor de clemență după consultarea prealabilă a părții vătămate și a personalului specializat din cadrul penitenciarului, în vederea evaluării îndeplinirii planului individualizat de executare a pedepsei. Evaluarea în prealabil a perspectivelor de (re)integrare asigurate de mediul de suport. - Acordarea liberării condiționate după epuizarea tuturor recompenselor oferite persoanelor condamnate pentru săvârșirea de infracțiuni cu violență și după asumarea unui plan de (re)integrare post-detenție. - Evaluarea riscurilor de recidivă, prin identificarea unor resurse concrete de asigurare a subzistenței pe termen scurt (primele luni după liberare), respectiv pe termen mediu (termenul de supraveghere specific probațiunii). - Restrângerea dreptului titularului de a acorda măsuri de clemență persoanelor condamnate care au săvârșit infracțiunea pe durata exercitării unei funcții de demnitate publică. - Evaluarea psihologică obligatorie în vederea beneficierii unor măsuri de clemență. Pentru faptele cu violență, evaluarea în prealabil a mediului de suport.
(Re)integrarea post-detenție	<ul style="list-style-type: none"> - Posibilitatea și facilitatea angajării premergătoare liberării, în special pentru persoanele încarcerate la regimul deschis. - Instituirea unui fond de investiții în vederea (re)integrării post-detenție pentru fiecare persoană privată de libertate. Sumele de bani pot să fie depuse pe durata executării pedepsei de către persoanele condamnate, mediul de suport, asociații și ONG-uri. - Instituirea unor programe de informare pentru persoanele liberate. - Reducerea costurilor/ gratuitate pentru actualizarea sau obținerea unor documente. - Oferirea unui ajutor financiar post-detenție pentru o perioadă de câteva luni, pentru persoanele liberate care nu dispun de o sursă de venit, un loc de muncă, un loc de cazare sau de sprijin din partea mediului de suport, în schimbul prestării unor servicii (activități lucrate, voluntariat) adaptate nevoilor, vârstei și stării de sănătate. Oferirea îndrumării necesare în vederea identificării unui loc de muncă. - Sprijinirea și îndrumarea în vederea realizării demersurilor necesare pentru continuarea studiilor sau obținerea unor calificări profesionale. - Utilizarea în beneficiul comunității locale a pasiunilor și îndeletnicirilor personale ale fiecărei persoane liberate. - Monitorizarea și evaluarea periodică a persoanelor liberate și a părții vătămate. - Instituirea și actualizarea unui plan individualizat privind (re)integrarea postdetenție. - Intensificarea supravegherii persoanelor liberate (la termen) care prezintă un nivel ridicat de recidivă.

BIBLIOGRAFIE

- Legea 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 514 din 14 august 2013.
- Recomandarea Comitetului de Miniștri referitoare la Regulile penitenciare europene, Rec(2006)2, adoptată la 11 ianuarie 2006, în timpul celei de a 952-a reuniuni a Miniștrilor Delegați.
- Aizer, A., & Doyle, J., J., (2015), *Juvenile incarceration, human capital, and future crime: Evidence from randomly assigned judges*, The Quarterly Journal of Economics 130, Nr. 2, p. 759–803.
- Akers, R., L., & Jensen, G., F., (eds.), (2003), *Social Learning Theory and the Explanation of Crime: A Guide for the New Century*, Vol. 11. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Bălan, A., (2008), *Criminalitatea feminină*, București, Editura C. H. Beck.

- Balica, E., (2008), *Criminalitatea violentă. Tendințe și factori de risc*, București, Editura Oscar Print.
- Banciu, D., & Rădulescu, S., (2002), *Evoluții ale delincvenței juvenile în România*, Cercetare și prevenire socială, București, Editura Lumina Lex.
- Banciu, D., & Rădulescu, S., Teodorescu, V., (2002), *Tendințe actuale ale crimei și criminalității în România*, București, Editura Lumina Lex.
- Bayer, P., & Hjalmarsson, R., Pozen, D., (2009), *Building criminal capital behind bars: Peer effects in juvenile corrections*, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 124, Nr. 1, p. 105–147.
- Burrell, W., D., & Gale, R., S., (2008), *From B. F. Skinner to Martha Stewart: The Past, Present and Future of Electronic Monitoring of Offenders*, Journal of Offender Rehabilitation, Vol. 46, Nr. 3/4, p. 101-118.
- Buș, I., (2005), *Psihologie și infracționalitate*, Cluj-Napoca, Editura ASCR.
- Chiș, I., & Chiș, A., B., (2015), *Executarea sancțiunilor penale*, București, Editura Universul Juridic.
- Dâmboeanu, C., (2011), *Fenomenul recidivei în România*, Calitatea Vieții XXII, nr. 3, p. 295-312.
- Di Tella, Rafeal, & Schargrodsy, E., (2008), *Criminal Recidivism after Prison and Electronic Monitoring*, Buenos Aires, p. 1-27.
- Durkheim, É., (1993 [1897]), *Despre sinucidere*, traducere de Mihaela Calcan, Iași, Institutul European.
- Florian, Gh., (2002), *Psihologie penitenciară*, București, Editura Oscar Print.
- Foucault, M., (1999), *Anormalii. Cursuri ținute la Collège de France 1974-1975*, traducere de Dan Radu Stănescu, postfață de Bogdan Ghiu, București, Editura Univers.
- Gorinas, C., (2013), *Essays on Marginalization and Integration of Immigrants and Young Criminals—A Labor Economics Perspective*, Aarhus University.
- Mândru, I., (1998), *Amnistia și grațierea*, București, Editura ALL Educațional.
- Mueller-Smith, M., (2014), *The criminal and labor market impacts of incarceration*, Working paper.
- Ouss, A., (2011), *Prison as a school of crime: Evidence from cell-level interactions*, Working paper.
- Rădulescu, S., M., (2003), *Delincvența juvenilă în societatea contemporană. Studiu comparativ între Statele Unite și România*, București, Editura Lumina Lex.
- Western, B., & Kling, J., R., Weiman, D., F., (2001), *The labor market consequences of incarceration*, Crime and Delinquency, Vol. 47, Nr. 3, p. 410–427.